

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК: 351

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3-1-121-143>

Нестерович Володимир Федорович,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, вулиця Донецька, 1, Сєвєродонецьк, Луганська область, 93400, емейл: mail@lduvs.edu.ua, тел.: (06452) 9-09-88.

ORCID: 0000-0003-2614-0426

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ХРОНОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито конституційно-правову характеристику хронології проведення виборів у сучасній Україні. Автором зазначено, що в Україні вибори досить швидко утвердилися як одна з найбільш дієвих форм безпосередньої демократії. Саме завдяки проведенню виборів Українському народові вдалося сформувати різні представницькі органи публічної влади та у конструктивний спосіб подолати низку внутрішніх соціально-економічних та політичних криз. Зазначено, що проведення виборів в Україні було небездоганним, з властивими їм проблемними, а доволі часто і суперечливими моментами.

Зазначено, що протягом 1991-2019 років відбулися наступні вибори в Україні: 1. Вибори Президента України проходили в 1991, 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 та 2019 роках. Позачергові вибори Президента України проводилися у 1994 та 2014 роках. 2. Вибори народних депутатів України мали місце в 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 та 2019 роках. Позачергові вибори народних депутатів України проходили в 1994, 2007, 2014 та 2019 роках. 3. Чергові місцеві вибори в Україні мали місце у 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 та 2015 роках. У 1995 році відбулися вибори депутатів і голів місцевих Рад народних депутатів в Автономній Республіці Крим. Протягом 1991-2019 років в окремих територіальних громадах відбулася досить велика кількість перших, повторних, позачергових, проміжних та додаткових місцевих виборів.

Зроблено висновок, що в Україні було проведено велику кількість різних видів виборів, на яких було обрано шістьох Президентів України, вісім скликань Верховної Ради України, а також шість разів проведено

чергові місцеві вибори. Вибори в Україні були першими, черговими, позачерговими, додатковими, повторними та навіть вибори, які були визнані як такі, що не відбулися. З огляду на те, що кожен вибори, які мали місце в новітній історії України, проходили за різних політичних та соціально-економічних чинників, вони безсумнівно мають свої характерні риси та унікальність. Додає особливості кожному виборам, які проходили в Україні, проведення їх, як правило, за новими виборчими правилами.

Ключові слова: конституційне право, виборча система, хронологія, вибори, Україна.

Nesterovych Volodymyr Fedorovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State-Legal Disciplines, Lugansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, Donetsk, 1, Severodonetsk, Luhansk Oblast, 93400, email: mail@dpuvs.edu.ua, tel.: (06452) 9-09-88.

ORCID: 0000-0003-2614-0426

CONSTITUTIONAL AND LEGAL CHARACTERISTIC OF THE CHRONOLOGY OF CONDUCTING ELECTIONS IN CONTEMPORARY UKRAINE

Abstract. The article describes the constitutional and legal characteristic of the chronology of holding elections in modern Ukraine. The author notes that elections in Ukraine quickly became firmly established as one of the most effective forms of direct democracy. Due to the elections, the Ukrainian people succeeded in forming various representative bodies of public power and in a constructive way to overcome a series of internal socio-economic and political crises. It was noted that the conduct of the elections in Ukraine was imperfect, with the problematic and rather often and controversial moments that were characteristic to them.

It was noted that during the 1991-2019 the following elections took place in Ukraine: 1. The presidential elections of Ukraine took place in 1991, 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 and 2019. The early elections of the President of Ukraine were held in 1994 and 2014. 2. Elections of people's deputies of Ukraine took place in 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 and 2019. The early elections of people's deputies of Ukraine took place in 1994, 2007, 2014 and 2019. Regular local elections in Ukraine took place in 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 and 2015. In 1995 there were elections of deputies and chairmen of local councils of people's deputies in the Autonomous Republic of Crimea.

It is concluded that in today's Ukraine there was a fairly large number of different types of elections, in which six Presidents of Ukraine, eight convocations of the Verkhovna Rada of Ukraine were elected, and eight times local elections were held. For this, the elections were the first, regular,

extraordinary, repeat, and even election, which were recognized as not occurring. Given that every election that took place in the recent history of Ukraine took place in different political and socio-economic factors, they undoubtedly have their own characteristics and uniqueness. The peculiarity of every election in Ukraine is to hold them, as a rule, under new electoral rules.

Key words: constitutional law, electoral system, chronology, elections, Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасній Україні вибори досить швидко утвердилися як одна з найбільш дієвих форм безпосередньої демократії. Саме завдяки проведенню виборів Українському народові вдалося сформуванати різні представницькі органи публічної влади та у конструктивний спосіб подолати низку внутрішніх соціально-економічних та політичних криз. Водночас, проведення виборів в Україні було небездоганим, з властивими їм проблемними, а доволі часто і суперечливими моментами. З огляду на це, вкрай цінним є окремий короткий огляд та аналіз кожних виборів, які відбулися у сучасній Україні, в хронологічній послідовності їх проведення з виокремленням особливостей та характерних рис цих виборів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання конституційно-правових засад проведення виборів в Україні знайшло своє відображення у наукових працях таких вітчизняних вчених як М. Козюбра [1], Ю. Ключковський [2], Р. Максакова [3], О. Марцеляк [4], В. Погорілко [5], М. Смокович [6], М. Ставнійчук [5], В. Федоренко [7] тощо. Попри наявні публікації у вітчизняній юридичній науці, які присвячені конституційно-правовим засадам проведення

виборів в Україні, питання конституційно-правової характеристики хронології проведення виборів у сучасній Україні і досі так і не отримало свого усестороннього та комплексного дослідження.

Формування цілей. Метою цієї статті є розкриття конституційно-правової характеристики хронології проведення виборів у сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом 1991-2019 року відбулися наступні вибори в Україні:

1. Вибори Президента України 1991 року – перші вибори в Україні, які проходили 1 грудня 1991 року одночасно з проведенням всеукраїнського референдуму щодо затвердження Акта проголошення незалежності України, на якому 90,32% громадян висловились на підтримку незалежності України. Вибори проводилися згідно з Законом УРСР «Про вибори Президента Української РСР», який був прийнятий 5 липня 1991 року [8]. Вибори Президента України вважалися такими, що відбулися, якщо в них взяло участь більше половини виборців, внесених до списків виборців. Близько 32 млн. громадян взяли участь у голосуванні (84,32% виборців, внесених до списків). При проведенні президентських виборів 1991

року застосовувалася мажоритарна система абсолютної більшості. До виборчого бюлетеня було включено 6 кандидатів на посаду Президента України: В. Гриньов, Л. Кравчук, Л. Лук'яненко, Л. Табурянський, В. Чорновіл, І. Юхновський. Перемогу на виборах здобув Л. Кравчук, за якого проголосувало 19,6 млн. виборців, що склало 61,59% голосів виборців [9].

2. Позачергові вибори народних депутатів України 1994 року – перші парламентські вибори в незалежній Україні, які відбулися 27 березня 1994 року. Були призначені у зв'язку зі складною економічною ситуацією у державі та політичним протистоянням між Верховною Радою та Президентом України. Правовою підставою призначення позачергових парламентських виборів стало прийняття Закону України «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України» від 24 вересня 1993 року № 3470-XII [10]. Самі вибори відбулися на підставі Закону України «Про вибори народних депутатів України» № 3623-XII, який був прийнятий 18 листопада 1993 року [11]. Явка виборців на цих парламентських виборах склала 76,07%.

Позачергові парламентські вибори 1994 року мали низку особливостей: 1) при проведенні виборів застосовувалася мажоритарна виборча система абсолютної більшості; 2) для організації виборів було утворено 450 одномандатних виборчих округів; 3) обраним вважався кандидат у народні депутати України, який отримав більше 50% голосів виборців, які взяли участь

у голосуванні, за умови, що у виборах взяло участь не менше 50% від числа виборців, внесених до списків виборців певного округу. Унаслідок вище вказаних особливостей позачергові парламентські вибори були вкрай не результативними. Зокрема, з 450 народних депутатів України було обрано лише 338 депутатів. Повторні вибори та вибори замість вибулих внаслідок різних причин народних депутатів України відбувалися аж по квітень 1997 року включно.

3. Позачергові вибори Президента України 1994 року – перші позачергові вибори Президента України, які відбулися 26 червня 1994 року. Були призначені у зв'язку з прийняттям Закону України «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України» від 24 вересня 1993 року № 3470-XII [10] та проводилися згідно з Законом України «Про вибори Президента України» від 5 липня 1991 року № 1297-XII [9], до якого напередодні проведення виборів були внесені зміни. У виборах взяло участь 7 кандидатів у Президенти України – В. Бабич, Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Лановий, О. Мороз, І. Плющ та П. Таланчук. Явка виборців під час голосування 26 червня 1994 року склала 70,62%, а під час повторного голосування 10 липня 1994 року – 71,74%.

Позачергові президентські вибори відбулися за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості. За результатами голосування 26 червня 1994 року жоден із 7 кандидатів у Президенти

України не зміг набрати більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Тому вперше в історії проведення виборів Президента України було призначено повторне голосування, яке відбулося 10 липня 1994 року між двома кандидатами, які набрали найбільше голосів – чинним Президентом України Л. Кравчуком та колишнім Прем'єр-міністром України Л. Кучмою. Перемогу під час повторного голосування здобув Л. Кучма, за якого проголосувало 14 млн. виборців (52,14%). Активність виборців під час повторного голосування 10 липня 1994 року склала 71,74%. Ці президентські вибори стали першими, які продемонстрували розподіл виборців у межах країни на «Схід» та «Захід».

4. Місцеві вибори 1994 року – перші місцеві вибори в Україні, які відбулися 26 червня 1994 року та проходили одночасно з позачерговими виборами Президента України. Місцеві вибори 1994 року проводилися на підставі Закону України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» від 24 лютого 1994 року № 3996-ХІІ [12]. До характерних рис цих виборів слід віднести: 1) голови місцевих Рад (крім голів районних у містах Рад) обиралися безпосередньо виборцями; 2) висування кандидатів реалізовувалося виборцями як безпосередньо на зборах (сходах) громадян, так і через політичні партії, рухи, їх виборчі блоки, громадські організації, зареєстровані відповідно до законодавства, і трудові

колективи; 3) обраним вважався кандидат у депутати, який одержав на виборах найбільшу порівняно з іншими кандидатами кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, але не менш як 10% зареєстрованих виборців; 4) кандидат на посаду голови Ради вважався обраним при додержанні вимог, передбачених для кандидата у депутати, за умови, якщо за нього проголосувало не менш як 25% зареєстрованих виборців; 5) вибори визнавалися такими, що відбулися, якщо в них взяло участь більше 50% від загальної кількості зареєстрованих виборців.

5. Вибори депутатів і голів місцевих Рад народних депутатів в Автономній Республіці Крим 1995 року – місцеві вибори на території АРК, які відбулися 25 червня 1995 року. Вибори проходили в умовах постійних проявів сепаратизму, свідченням чому стало прийняття Верховною Радою АРК протягом 1992-1995 років явно неконституційних актів, а також намагання декілька разів провести референдум в автономії щодо державної самостійності Республіки Крим. Завдяки активному втручання у ці процеси Верховної Ради України, у тому числі прийняття Постанови «Про вибори депутатів і голів місцевих Рад народних депутатів в Автономній Республіці Крим» від 24 березня 1995 року № 111/95-ВР [13], сепаратизм вдалося подолати. Самі вибори відбулися на підставі двох Законів України – «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у мі-

стах, обласних Рад» від 24 лютого 1994 року № 3996-ХІІ [12] та «Про особливості участі громадян України з числа депортованих з Криму у виборах депутатів місцевих Рад в Автономній Республіці Крим» від 6 квітня 1995 року № 124/95-ВР [14].

Останній Закон визначив спеціальний порядок забезпечення представництва громадян України з числа депортованих у 1941 і 1944 роках з Криму, їх нащадків та членів їх сімей, які повернулися з місць спецпоселення, у місцевих Радах в Автономній Республіці Крим. Зокрема, ст. 1 цього Закону встановила, що у межах адміністративно-територіальних одиниць Автономної Республіки Крим, де проживають депортовані громадяни, поряд з виборчими округами по виборах депутатів місцевих Рад, які утворюються відповідно до Закону України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» (основні виборчі округи), можуть утворюватися додаткові виборчі округи для виборів депутатів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах Рад із числа депортованих громадян кримськотатарської, болгарської, вірменської, грецької та німецької національностей. У випадках, коли на території місцевої Ради кількість депортованих громадян становила більшість від загальної кількості населення, додаткові виборчі округи для них не утворювалися [12].

6. Чергові вибори народних депутатів України 1998 року – перші

парламентські вибори, які відбулися 29 березня 1998 року відповідно до Конституції України. Дату цих виборів було окремо визначено п. 2 перехідних положень Конституції України, у якому було вказано, що чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року [15]. Самі вибори відбулися на підставі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 24 вересня 1997 року № 541/97-ВР. При проведенні парламентських виборів 1998 року було змінено виборчу систему. Уперше в Україні вибори проводилися за змішаною мажоритарно-пропорційною системою, за якою половина конституційного складу парламенту 225 депутатів обиралася за мажоритарною виборчою системою, а інша половина – за пропорційною. Обраними до Верховної Ради України вважалися політичні партії та виборчі блоки, які подолали 4% бар'єр. Парламентські вибори наочно засвідчили про вагому роль виду виборчої системи та її помітний вплив на хід проведення виборів та їх кінцевий результат [16].

У виборах взяло участь 30 політичних партій та виборчих блоків, до виборчих списків яких було включено 3539 кандидатів у народні депутати України. За результатами голосування в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі лише 8 партій (блоків) пройшли до парламенту: 1) Комуністична партія України, яка отримала 84 депутатських мандатів; 2) Народний Рух України – 32 мандати; Виборчий блок Соціалістичної

партії України та Селянської партії України «За правду, за народ, за Україну!» – 29 мандатів; 4) Партія Зелених України – 19 мандатів; 5) Народно-демократична партія – 17 мандатів; 6) Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «Громада» – 16 мандатів; 7) Прогресивна соціалістична партія України – 14 мандатів; 8) Соціал-демократична партія України (об'єднана) – 14 мандатів. Явка виборців на цих виборах склала 71,21%.

7. Чергові місцеві вибори 1998 року – перші місцеві вибори, які відбулися 29 березня 1998 року відповідно до Конституції України, та проходили одночасно з черговими парламентськими виборами. Дату цих виборів було окремо визначено п. 8 перехідних положень Конституції України, у якому було вказано, що сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року. Вибори проводилися на підставі двох Законів України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14 січня 1998 року № 14/98-ВР [17] та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» від 12 лютого 1998 року № 118/98-ВР [18]. Явка виборців на цих виборах склала 69,63%.

Характерні особливості чергових місцевих виборів 1998 року: 1) вибори депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті ради, сільського, селищного, місь-

кого голови, а також депутатів Верховної Ради АРК проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по одномандатних виборчих округах; 2) вибори депутатів районної та обласної рад проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах; 3) право голосу на місцевих виборах мали громадяни України, яким на день проведення виборів виповнилося 18 років і які проживали на території відповідних сіл, селищ, міст, районів у містах; 4) право голосу на виборах депутатів Верховної Ради АРК мали громадяни України, що постійно проживають в Автономній Республіці Крим, яким на день проведення виборів виповнилося 18 років; 5) право висування кандидатів реалізовувалося виборцями як безпосередньо шляхом самовисування, а також висування на зборах виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання, так і через місцеві осередки політичних партій, виборчі об'єднання місцевих осередків політичних партій – блоки, громадські організації, що легалізовані відповідно до чинного законодавства України.

8. Чергові вибори Президента України 1999 року – перші президентські вибори, які відбулися 31 жовтня 1999 року відповідно до Конституції України. Дату цих виборів було окремо визначено п. 3 перехідних положень Конституції України, у якому було вказано, що чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року [15]. Ви-

бори проводилися на підставі ново-прийнятого Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV [19]. Попри запровадження цим законом цілої низки новел, було збережено мажоритарну виборчу систему абсолютної більшості. Переможця на президентських виборах 1999 року вдалося встановити лише під час повторного голосування, яке відбулося 19 листопада 1999 року. За його результатами Президентом України було переобрано – Л. Кучму, який набрав 15, 7 млн. (56,25%) голосів виборців. Явка виборців під час голосування 31 жовтня 1999 року склала 70,19%, а під час повторного голосування 14 листопада 1999 року – 74,92%.

Характерні особливості чергових президентських виборів 1999 року: 1) вилучено виборчий ценз для ув'язнених, тобто новим законом не передбачалося припинення виборчого права для осіб, які за вироком суду перебували у місцях позбавлення волі та у місцях примусового лікування; 2) посилено ценз осілості для кандидата у Президенти України. Якщо раніше встановлювалося, що Президентом України може бути обраний громадянин України який проживає на території України не менше 10 (в тому числі 5 останніх) років, то тепер – протягом 10 останніх перед днем виборів років; 3) встановлювався ценз судимості для кандидата у Президенти України, попри відсутність такої вимоги у Конституції України; 4) скасовано вимогу щодо обов'язкової

явки виборців у розмірі більше половини зареєстрованих виборців, тобто вибори визнавалися такими, що відбулися, за будь-якої явки виборців; 5) збільшено у 10 разів кількість підписів виборців, які повинні підтримати претендента на кандидата у Президенти України, для реєстрації його як кандидата – з 100 тис. до 1 млн. з посиленням репрезентативності зібраних підписів виборців у регіонах України.

9. Чергові вибори народних депутатів України 2002 року – другі чергові парламентські вибори, які відбулися 31 березня 2002 року одночасно з черговими місцевими виборами. Вибори відбулися на підставі новоприйнятого Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року № 2766-III [20]. На цих парламентських виборах була збережена змішана мажоритарно-пропорційна виборча система, яка уперше була застосована на попередніх парламентських виборах 1998 року. Повторне застосування змішаної виборчої системи сприяло зменшенню порушень виборчих процедур з боку виборчих комісій та кандидатів, а також значно більшому їх розумінню виборцями ніж на попередніх парламентських виборах. Вибори відзначилися досить високою явкою виборців, яка склала 65,22%.

У багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на парламентських виборах 2002 року взяло участь 33 політичних партій та виборчих блоків політичних партій, до виборчих списків яких було включено 3762 кандидати у народ-

ні депутати України. За результатами виборів лише 6 політичних партій (блоків) подолали встановлений законом 4% загороджувальний бар'єр: 1) Виборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна», який отримав 70 депутатських мандатів; 2) Комуністична партія України – 59 мандатів; 3) Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!» – 35 мандатів; 4) Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко» – 22 мандати; 5) Соціалістична партія України – 20 мандатів; 6) Соціал-демократична партія України (об'єднана) – 19 мандатів. В одномандатних виборчих округах взяли участь 3084 кандидати, які претендували на інші 225 депутатських мандатів.

10. Чергові місцеві вибори 2002 року – другі чергові місцеві вибори, які відбулися 31 березня 2002 року одночасно з черговими парламентськими виборами. Вибори проводилися на підставі двох Законів України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14 січня 1998 року № 14/98-ВР [17] та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» від 12 лютого 1998 року № 118/98-ВР [18], до яких напередодні виборів було внесено зміни. Чергові місцеві вибори 2002 року проводилися за виборчою системою, яка була застосована на попередніх місцевих виборах: 1) вибори депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті ради, сільського, селищного, місь-

кого голови, а також депутатів Верховної Ради АРК проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по одномандатних виборчих округах; 2) вибори депутатів районної та обласної рад проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах.

11. Чергові вибори Президента України 2004 року – четверті президентські вибори, які відбулися 31 жовтня 2004 року. Вибори проводилися на підставі оновленого Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV [19]. Окрім цього, 8 грудня 2004 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України № 2221-IV «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» [21]. Для участі у президентських виборах було зареєстровано 26 кандидатів, однак через добровільне вибуття з балотування двох кандидатів, до виборчого бюлетеня було включено 24 кандидати на пост Президента України. Зважаючи на те, що жоден з кандидатів за результатами голосування 31 жовтня 2004 року не набрав більше половини голосів виборців, 21 листопада 2004 року відбувалося повторне голосування. Центральна виборча комісія за його підсумками встановила, що В. Янукович набрав 49,46% голосів виборців, а В. Ющенко – 46,61%.

Президентські вибори 2004 року стали безпрецедентними за усю історію українських виборів за

рівнем політичної напруженості, використання брудних виборчих технологій, масового підкupu виборців, застосування насильства та залякування щодо суб'єктів виборчого процесу. Усе це у сукупності спровокувало широкий протестний рух щодо захисту виборчих прав та недопущення фальсифікації результатів виборів, епіцентром якого став Майдан Незалежності м. Києва. Майже відразу цей протест отримав назву «Помаранчева революція», а її основним здобутком став розгляд Верховним Судом України справи про факти системного і грубого порушення принципів і засад виборчого процесу при повторному голосуванні з виборів Президента України від 21 листопада 2004 року. За результатами розгляду цієї справи було ухвалено Рішення судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 грудня 2004 року, яким було скасовано постанову ЦВК про встановлення результатів повторного голосування, що стало підґрунтям для призначення Центральною виборчою комісією нового повторного голосування на 26 грудня 2004 року [22]. За результатами його проведення Президентом України було обрано В. Ющенко, який набрав 51,99% голосів виборців. Явка виборців під час голосування 31 жовтня 2004 року склала 74,56%, під час повторного голосування 21 листопада 2004 року – 80,44%, а під час повторного голосування 26 грудня 2004 року – 77,20%.

12. Чергові вибори народних депутатів України 2006 року – треті чергові парламентські вибори,

які відбулися 26 березня 2006 року одночасно з місцевими виборами. Порядок проведення цих виборів визначався новим Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV [23]. Особливістю парламентських виборів 2006 року стало те, що уперше в історії проведення виборів в Україні формування Верховної Ради України відбулося виключно на пропорційній основі за виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій та виборчих блоків політичних партій. Право висування кандидатів було надано громадянам України також через політичні партії та блоки політичних партій. Це право законодавець надав лише тим політичним партіям, які зареєстровані в установленому Законом порядку не пізніше ніж за 365 днів до дня виборів, або виборчим блокам – за умови, що всі політичні партії, які входять до нього, зареєстровані в такий самий строк до дня виборів.

Парламентські вибори 2006 року виявилися рекордними за кількістю партій і блоків, що взяли участь у виборах. Виборчий бюлетень був довжиною у 80 см. і містив аж 45 політичних партій та блоків, за виборчими списками яких балотувалося 7595 кандидатів. Цікаво, що лише 1861 кандидатів (24,5%) балотувалися на попередніх виборах. За результатами підрахунку голосів лише 5 політичних партій та блоків змогли подолати 3% загороджувальний бар'єр та пройти до Верховної Ради України: 1) Партія регіонів, яка здобула на

виборах 186 мандатів; Блок Юлії Тимошенко – 129 мандатів; 3) Народний союз «Наша Україна» – 81 мандат; 4) Соціалістична партія України – 33 мандати; 5) Комуністична партія України – 21 мандат. Явка виборців становила 58,97%.

13. Чергові місцеві вибори 2006 року – треті чергові місцеві вибори, які відбулися 26 березня 2006 року одночасно з черговими парламентськими виборами. Вибори проходили на основі новоприйнятого Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року № 1667-IV [24]. Прийняття єдиного виборчого закону для місцевих виборів стало позитивним кроком, оскільки сприяло уніфікації виборчих процедур та полегшило порядок організації, підготовки та проведення місцевих виборів, передусім в Автономній Республіці Крим. Утім, одночасне проведення парламентських та місцевих виборів виявило низку негативних наслідків такого поєднання. По-перше, велика кількість виборчих бюлетенів (на деяких виборчих дільницях їх було аж 9) значно ускладнила свідомий вибір виборців під час голосування, а також спричинила великі черги на виборчих дільницях. По-друге, перевантаженість роботою виборчих комісій, зокрема, наявність двох видів списків виборців на виборчій дільниці – для парламентських та для місцевих виборів, суттєво ускладнила їх роботу зі списками

та забрала багато часу у день голосування.

Характерні особливості чергових місцевих виборів 2006 року: 1) вперше застосовано пропорційну виборчу систему жорстких списків при обранні депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад, міст Києва та Севастополя, районних, міських та районних у містах рад; 2) вибори депутатів сільських, селищних рад, а також сільських, селищних, міських голів проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі; 3) збільшено час голосування порівняно з попередніми місцевими виборами 2002 року на 3 години. Якщо за попередніх виборів голосування тривало з 8 до 20 години, то на виборах 2006 року – з 7 до 22 години; 4) збільшеного строк повноважень з 4 до 5 років усіх виборних осіб на місцевих виборах, за цього умовою збільшення цього строку для депутатів Верховної Ради АРК та сільських, селищних, міських голів було визначено набрання чинності відповідних змін до Конституції Автономної Республіки Крим та до Конституції України.

14. Позачергові вибори народних депутатів України 2007 року – другі позачергові парламентські вибори, які відбулися 30 вересня 2007 року. Хоч вибори проходили на підставі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV [23], основним став Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори

народних депутатів України» та деяких інших законодавчих актів України (щодо порядку проведення позачергових виборів до Верховної Ради України та заміщення народних депутатів України, повноваження яких були достроково припинені)» від 1 червня 2007 року № 1114-V. Проведенню цих виборів передувала конституційна криза, завершальна стадія якої виразилася у виданні декількох Указів Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів. Унаслідок цього, дата проведення позачергових виборів переносилася аж три рази – спочатку вибори мали відбутися 27 травня 2007 року, згодом вони були перенесені на 24 червня 2007 року, але остаточною датою проведення позачергових виборів стало 30 вересня 2007 року. Явка виборців на цих виборах становила 57,94%.

Характерні особливості позачергових парламентських виборів 2007 року: 1) скасовано відкріпні посвідчення, унаслідок чого усі виборці, які з об'єктивних причин не змогли проголосувати на загальних дільницях або за місцем свого перебування, фактично позбавлялись права голосу; 2) при проведенні позачергових виборів заборонялося утворювати нові закордонні виборчі дільниці; 3) кандидатури до складу окружних виборчих комісій подавалися лише від депутатських фракцій, які були утворені у поточному скликанні Верховної Ради України; 4) зобов'язано органи державної прикордонної служби за

3 дні до дня виборів подати до окружних виборчих комісій відомості про виборців, які фактично перетнули державний кордон України і на момент подання відомостей відсутні дані про їх повернення на територію України; 5) позачергові вибори депутатів визнавалися такими, що відбулися, якщо в них взяло участь більше половини від кількості виборців, включених до списків виборців.

15. Чергові вибори Президента України 2010 року – п'яті президентські вибори, які відбулися 17 січня 2010 року. Вибори проводилися на підставі оновленого Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV за мажоритарною виборчої системою абсолютної більшості [19]. На цих виборах вперше в історії українських виборів було застосовано автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему «Державний реєстр виборців» відповідно до Закону України «Про Державний реєстр виборців» [25]. На президентських виборах було зареєстровано 18 кандидатів, утім переможець виборів був встановлений лише під час проведення повторного голосування, яке відбулося 7 лютого 2010 року. За результатами підрахунку голосів Президентом України став В. Янукович, який набрав 48,95% голосів виборців. Друге місце на виборах посіла Ю. Тимошенко, за яку проголосувало 45,47% виборців. Явка виборців на цих виборах становила 69,15%.

Найбільш курйозним моментом чергових виборів Президента

України 2010 року стало призначення дати їх проведення. Сприяло цьому нечітке визначення дати проведення чергових президентських виборів у ч. 5 ст. 103 Конституції України, положення якої були зміненні у зв'язку внесенням конституційних змін у грудні 2004 року. Зокрема, Конституція України на той час визначала, що чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю останнього місяця 5-го року повноважень Президента України. Народні депутати України керуючись тим, що чинний Президент України В. Ющенко був обраний ще до набуття чинності змін до Конституції України 2004 року, прийняли Постанову Верховної Ради України про призначення виборів на 25 жовтня 2009 року з огляду на положення Конституції України у редакції 1996 року. Однак вказана Постанова Верховної Ради України за конституційним поданням Президента України була визнана Конституційним Судом України неконституційною. На підставі цього, Верховна Рада України призначила президентські вибори на 17 січня 2010 року.

16. Чергові місцеві вибори 2010 року – четверті чергові місцеві вибори, які відбулися 31 жовтня 2010 року. Вибори відбулися на підставі Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 року № 2487-VI [26]. Ці місцеві вибори мали схожу ситуацію з черговими президентськими виборами 2010 року щодо дати їх призначен-

ня, яка декілька разів переносилася. Зокрема, спочатку вибори були призначені на 30 травня 2010 року, згодом було запропоновано провести вибори 27 березня 2011 року, але остаточною датою їх проведення стало 31 жовтня 2010 року. Найбільшим каменем спотикання у призначенні дати проведення місцевих виборів став різний строк повноважень сільських, селищних та міських голів (4 роки – залишився без змін) та місцевих рад (5 років – збільшено на 1 рік), який було запроваджено змінами до Конституції України 2004 року. Унаслідок цього, унеможлиблювалося одночасне проведення виборів до місцевих рад та виборів сільських, селищних та міських голів.

Характерні особливості чергових місцевих виборів 2010 року: 1) місцеві вибори було окремо проведено від парламентських виборів, що безумовно стало позитивних кроком, оскільки суттєво полегшило організацію їх проведення та збільшило увагу виборців до місцевих кандидатів та місцевих організацій політичних партій; 2) пропорційну виборчу систему жорстких списків при обранні депутатів Верховної Ради АРК, обласних рад, міст Києва та Севастополя, районних, міських та районних у містах рад було замінено на змішану (мажоритарно-пропорційну) виборчу систему, за якої половина депутатів від загального складу відповідної ради обирається за виборчими списками від місцевих організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, а інша половина депутатів – за мажоритар-

ною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах; 3) вибори депутатів сільських, селищних рад, а також сільських, селищних, міських голів залишилися без змін та проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі; 4) строк виборчого процесу скорочено майже у двічі з 90 до 50 днів; 5) суттєво посилено роль Центральної виборчої комісії у здійсненні виборчого процесу на місцевих виборах.

17. Чергові вибори народних депутатів України 2012 року – четверті чергові парламентські вибори, які відбулися 28 жовтня 2012 року та проходили на основі двох Законів України – «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI [27] та «Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року» від 5 липня 2012 року № 5175-VI [28]. Важливою законодавчою новелою при проведенні цих парламентських виборів стало встановлення вимоги, що на посаду голови, заступника голови та секретаря окружної виборчої комісії можуть бути призначені особи, які пройшли у встановленому Центральною виборчою комісією порядку навчання для роботи на керівних посадах у складі окружної виборчої комісії. Явка виборців на цих виборах склала 57,99%.

Характерні особливості чергових парламентських виборів 2012 року: 1) вперше в історії проведення виборів було застосо-

вано відеоспостереження, відеозапис і трансляція зображення для спостереження за організацією проведення голосування та підрахунку голосів на звичайних виборчих дільницях у день голосування; 2) відбулося повернення до змішаної (пропорційно-мажоритарної) виборчої системи, яка вже застосовувалося в Україні під час проведення парламентських виборів у 1998 та 2002 роках; 3) уперше до повноважень Центральної виборчої комісії віднесено реєстрацію кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах та їх довірених осіб, оскільки до цього таку реєстрацію здійснювали окружні виборчі комісії; 4) виборчі блоки політичних партій було виключено з числа суб'єктів виборчого процесу; 5) збільшено розмір загороджувального бар'єру для політичних партій з 3% до 5%; 6) у день голосування зміни до уточненого списку виборців могли вноситися виключно на підставі рішення суду.

18. Позачергові вибори Президента України 2014 року – другі позачергові президентські вибори, які відбулися 25 травня 2014 року. Підставою для їх проведення стала Постанова Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014 року № 757-VII. Самі вибори проводилися на підставі Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV [19], до якого напередодні позачер-

гових виборів були внесені зміни щоб забезпечити проведення цих дострокових президентських виборів. Унаслідок анексії Російською Федерацією Кримського півострову та проведення Антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей вибори на цих територіях не проводилися. Явка виборців на цих виборах склала 60,2%.

Характерні особливості позачергових президентських виборів 2014 року: 1) зменшено мінімальну кількість членів дільничних виборчих комісій з 12 до 9 осіб; 2) дозволено окружній виборчій комісії у разі необхідності збільшити склад дільничної виборчої комісії до 18 осіб; 3) дозволено Центральній виборчій комісії у винятковому випадку для забезпечення належної організації роботи окружної виборчої комісії змінити її місцезнаходження за поданням відповідного голови обласної державної адміністрації, яка могла знаходитися поза межами відповідного територіального виборчого округу; 4) дозволено знищити за встановленою процедурою виборчі бюлетені у разі неможливості їх передачі; 5) дозволено включити виборців з числа військовослужбовців, які тимчасового перебували на території Донецької та Луганської областей, до уточнених списків виборців на звичайних виборчих дільницях у день голосування за поданням командирів відповідних підрозділів.

19. Позачергові вибори народних депутатів України 2014 року – треті позачергові парламентські вибори, які відбулися 26 жовтня

2014 року. Вибори проходили на основі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI, до якого напередодні виборів були внесені зміни [27]. Основний зміст внесених змін полягав в уможливленні проведення позачергових парламентських виборів в умовах російської окупації Кримського півострову та проведення Антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей. Унаслідок цього, вибори у 27 одномандатних виборчих округах не проводилися – 10 виборчих округів в АРК, 2 виборчі округи у м. Севастополь, 9 виборчих округів у Донецькій області та 6 виборчих округів у Луганській області. Окрім цього, в одномандатному виборчому окрузі № 45 у Донецькій області з 165208 виборців, участь у виборах змогли взяти у 80 разів менше виборців – лише 2064 виборця. Вибори проводилися зі збереженням змішаної виборчої системи, яка була запроваджена на попередніх парламентських виборах 2012 року. Явка виборців на цих виборах склала 52,42%.

20. Чергові місцеві вибори 2015 року – п'яті чергові місцеві вибори, які відбулися 25 жовтня 2015 року. Вибори проходили на основі новоприйнятого Закону України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року № 595-VIII, яким було суттєво змінено виборчу систему на місцевих виборах [30]. Суттєво вплинуло на проведення чергових місцевих виборів 2015 року анексія Російською Федерацією Кримського півострову

та проведення Антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей. У зв'язку з цим, сутнісною рисою цих місцевих виборів стало те, що близько 1,5 млн. громадян України, які були внутрішньо переміщеними особами, через встановлення у новоприйнятому законі вимоги проживати у межах відповідного територіального виборчого округу, не змогли проголосувати на місцевих виборах у нових територіальних громадах. Місцеві вибори проходили у рамках процесу децентралізації, унаслідок чого вперше відбулося обрання органів місцевого самоврядування в об'єднаних територіальних громадах. На місцевих виборах 2015 року явка виборців склала лише 46,61%, що на 2,2% менше за явку виборців на попередніх місцевих виборах.

Характерні особливості чергових місцевих виборів 2015 року: 1) уперше вибори депутатів обласних, районних, міських та районних у містах рад проводилися за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій із закріпленням кандидатів за територіальними виборчими округами, на які поділявся багатомандатний виборчий округ; 2) уперше встановлено вимогу, що представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку; 3) загороджувальний бар'єр було

встановлено у розмірі 5% голосів виборців; 4) уперше вибори міського голови у містах, кількість виборців у яких дорівнює або є більшою ніж 90 тисяч, проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості; 5) попри запровадження нової обраної посадової особи місцевого самоврядування – старости, їх вибори 25 жовтня 2015 року не проводилися.

21. Чергові вибори Президента України 2019 року – сьомі президентські вибори в Україні, які відбулися 31 березня 2019 року. Вибори проводилися на підставі оновленого Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості [19]. Явка виборців під час голосування 31 березня 2019 року склала 62,80%, а під час повторного голосування 21 квітня 2019 року – 62,06%. За результатами підрахунку голосів Президентом України було обрано Володимира Зеленського, який набрав 73,22% голосів виборців. Друге місце на виборах посів чинний Президент України Петро Порошенко, за якого проголосувало 24,45% виборців. Явка виборців під час голосування 31 березня 2019 року склала 62,80%, а під час повторного голосування 21 квітня 2019 року – 62,1%.

Характерні особливості чергових виборів Президента України 2019 року: 1) уперше чергові вибори Президента України проводилися за новою датою – остання неділя березня п'ятого року повноважень Президента України (31 березня

2019 року); 2) уперше на виборах в Україні було заборонено брати участь у спостереженні на виборах особам, які є громадянами (підданими) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, та особам, пропозиції стосовно яких ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом; 3) уперше вибори не проводилися в дипломатичних установах України, які розміщені на території Російської Федерації, а закордонні виборчі дільниці з РФ було перенесено до дипломатичних установ, які розміщені на території Грузії, Казахстану та Фінляндії; 4) уперше для участі у виборах було зареєстровано рекордну кількість кандидатів на пост Президента України – 44 кандидата (5 кандидатів згодом зняли свої кандидатури, тому до виборчого бюлетеня було внесено 39 кандидатів); 5) уперше під час повторного голосування на виборах Президента України різниця між кандидатами на пост Президента України склала майже 50% голосів виборців (48,77%); 6) уперше вибори Президента України виграв представник шоу-бізнесу (В. Зеленський), який до цього часу ніколи не працював на посадах в органах публічної влади України.

22. Позачергові вибори народних депутатів України 2019 року – четверті позачергові парламентські вибори, які мають відбутися 21 липня 2019 року. Вибори були призначені на підставі Указу Президента України «Про дострокове

припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» №303/2019 від 21 травня 2019 року. Конституційність зазначеного Указу було підтверджено Рішенням Конституційного Суду України № 6-р/2019 від 20 червня 2019 року, де у ч. 3 зазначено, що «розв'язання конституційного конфлікту народом шляхом проведення позачергових виборів до Верховної Ради України відповідає вимогам частини другої статті 5 Конституції України». Парламентські вибори 2019 року відбуваються на основі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI, до якого напередодні виборів були внесені зміни [27]. На парламентських виборах 2019 року було збережено змішану виборчу систему, яка була застосована на попередніх парламентських виборах в 1998, 2002, 2012 та 2014 роках.

Висновки. Протягом 1991-2019 років відбулися наступні вибори в Україні:

1. Вибори Президента України проходили в 1991, 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 та 2019 роках. Позачергові вибори Президента України проводилися у 1994 та 2014 роках.

2. Вибори народних депутатів України мали місце в 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 та 2019 роках. Позачергові вибори народних депутатів України проходили в 1994, 2007, 2014 та 2019 роках.

3. Чергові місцеві вибори в Україні мали місце у 1994, 1998,

2002, 2006, 2010 та 2015 роках. У 1995 році відбулися вибори депутатів і голів місцевих Рад народних депутатів в Автономній Республіці Крим. Протягом 1991-2019 років в окремих територіальних громадах відбулася велика кількість перших, повторних, позачергових, проміжних та додаткових місцевих виборів.

Отже, в Україні було проведено досить велику кількість різних видів виборів, на яких було обрано шістьох Президентів України, вісім скликано Верховної Ради України, а також шість разів проведено чергові місцеві вибори. Вибори в Україні були першими, черговими, позачерговими, додатковими, повторними та навіть вибори, які були визнані як такі, що не відбулися. З огляду на те, що кожен вибори, які мали місце в новітній історії України, проходили за різних політичних та соціально-економічних чинників, вони безсумнівно мають свої характерні риси та унікальність. Додає особливості кожному виборам, які проходили в Україні, проведення їх, як правило, за новими виборчими правилами. Найбільш висока явка виборців традиційно є на виборах Президента України, на другому місці за явкою виборців йдуть вибори народних депутатів України, а найменша явка виборців в Україні спостерігається на місцевих виборах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козюбра М. Принцип верховенства права і реформа виборчої систе-

ми. *Вибори та демократія*. 2008. №4. С. 84-87.

2. Ключковський Ю.Б. *Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія*. К.: Час Друку, 2011. 132 с.

3. Максакова Р. М. *Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії та практики*. Автореферат дис. ...канд. юрид. наук. К., 2003. 15 с.

4. Марцеляк О.В. *Виборче право: сучасне розуміння і сутність*. Публічне право. 2011. № 2. С. 12-18.

5. *Виборче право України: Навч. посіб.* / За ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. К.: Парламентське вид-во, 2003. 383 с.

6. Смокович М. І. *Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія*. К.: Юрінком Інтер, 2014. 576 с.

7. Федоренко В.Л. *Конституційне право України: Підручник*. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.

8. *Усі цифрові дані щодо явки виборців, суб'єктів виборчого процесу, виборчих округів та результатів виборів, які наводяться у цій статті взято з сайту Центральної виборчої комісії*. URL: <http://www.cvk.gov.ua>.

9. *Про вибори Президента Української РСР: Закон Української РСР від 5 липня 1991 року № 1297-XII*. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 33. ст. 448.

10. *Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України: Закон України від 24 вересня 1993 року № 3470-XII*. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 40. ст. 388.

11. *Про вибори народних депутатів України: Закон України від 18 листопада 1993 року № 3623-XII*. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 48. ст. 455.

12. *Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, місь-*

ких, районних у містах, обласних Рад: Закон України від 24 лютого 1994 року № 3996-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 8. ст. 38.

13. Про вибори депутатів і голів місцевих Рад народних депутатів в Автономній Республіці Крим: Постанова Верховної Ради України від 24 березня 1995 року № 111/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 11. ст. 78.

14. Про особливості участі громадян України з числа депортованих з Криму у виборах депутатів місцевих Рад в Автономній Республіці Крим: Закон України від 6 квітня 1995 року № 124/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 15. ст. 104.

15. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.

16. Нестерович В.Ф. Поняття виборчої системи та її основні розуміння в конституційному праві. Публічне право. 2019. № 1. С. 18-25.

17. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 14 січня 1998 року № 14/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34. ст. 15.

18. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: Закон України від 12 лютого 1998 року № 118/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 6-7. ст. 24.

19. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року № 474-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 14. ст. 81.

20. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 18 жовтня 2001 року № 2766-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 51-52. ст. 265.

21. Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року»: Закон України від 8 грудня 2004 року № 2221-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 52. ст. 566.

22. Рішення судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 грудня 2004 року. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0090700-04> (дата звернення 26.06.19).

23. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25 березня 2004 року № 1665-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 27-28. ст. 366.

24. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 6 квітня 2004 року № 1667-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 30-31. ст. 382.

25. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. ст. 282.

26. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 10 липня 2010 року № 2487-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 35-36. ст. 491.

27. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 10. ст. 73.

28. Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року: Закон України від 5 липня 2012 року

№ 5175-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 30. ст. 347.

29. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України: Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 року № 757-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. ст. 158.

30. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 37-38. ст. 366.

REFERENCES:

1. Kozyubra M. (2008) *Pryntsyyp verkhovenstva prava i reforma vyborchoyi systemy* [Principle of rule of law and reform of the electoral system]. *Vybory ta demokratiya*, 4, 84-87. [in Ukrainian].

2. Klyuchkovsky Y.B. (2011) *Vyborchi systemy ta ukrayins'ke vyborche zakonodavstvo: monohrafiya* [Election systems and Ukrainian electoral legislation: monograph]. Kyiv: Chas Druku [in Ukrainian].

3. Maksakova R.M. (2003) *Vybory do orhaniv mistsevoho samovryaduvannya: problemy teorii ta praktyky* [Elections to local self-government bodies: problems of theory and practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Martselyak O.V. (2011) *Vyborche pravo: suchasne rozuminnya i sutnist'* [Elective law: modern understanding and essence]. *Public law*, 2, 12-18. [in Ukrainian].

5. Pohorilko V.F. & Stavniychuk M.I. (2003) *Vyborche pravo Ukrayiny: Navch. posib.* [The Election Law of Ukraine: Teach. manual] Kyiv: Parlament-s'ke vydvo [in Ukrainian].

6. Smokovich M. I. (2014) *Pravove rehulyuvannya roz·hlyadu vyborchyykh sporiv: teoretychnyy i praktychnyy aspekty: monohrafiya* [Legal regulation of electoral disputes: theoretical and practical aspects: monograph] Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

7. Fedorenko V.L. (2016) *Konstytutsiynne pravo Ukrayiny: Pidruchnyk* [Constitutional Law of Ukraine: Text-book] Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].

8. *Usi tsyfrovi dani shchodo yavky vybortsiv, sub'yektiv vyborchoho protsesu, vyborchyykh okruhiv ta rezul'tativ vyboriv, yaki navodyat'sya u tsiy statti vzyato z saytu Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi* [All digital data concerning the appearance of voters, electoral subjects, electoral districts and election results, which are presented in this article, are taken from the site of the Central Election Commission]. Retrieved from <http://www.cvk.gov.ua>. [in Ukrainian].

9. Pro vybory Prezydenta Ukrayins'koyi RSR: Zakon Ukrayins'koyi RSR vid 5 lypnya 1991 roku № 1297-XII [On the election of the President of the Ukrainian SSR: Law of the USSR of July 5, 1991 № 1297-XII]. (1991, July 5). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR – Bulletin of Verkhovna Rada of USSR*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

10. Pro dostrokovi vybory Verkhovnoyi Rady Ukrayiny i Prezydenta Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 24 veresnya 1993 roku № 3470-XII [On the early elections to the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine: Law of Ukraine dated September 24, 1993 № 3470-XII] (1993, September 24). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

11. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 18 ly-

stopada 1993 roku № 3623-XII [On the elections of people's deputies of Ukraine: Law of Ukraine dated November 18, 1993 № 3623-XII]. (1993, November 18). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

12. Pro vybory deputativ i holiv sil'skykh, selyshchnykh, rayonnykh, mis'kykh, rayonnykh u mistakh, oblasnykh Rad: Zakon Ukrayiny vid 24 lyutoho 1994 roku № 3996- XII [On the elections of deputies and heads of village, settlement, district, city, district in cities, regional councils: Law of Ukraine dated February 24, 1994 № 3996-XII]. (1994, February 24). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

13. Pro vybory deputativ i holiv mistsevykh Rad narodnykh deputativ v Avtonomniy Respublitsi Krym: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 24 bereznya 1995 roku № 111/95-VR [On the elections of deputies and heads of local councils of people's deputies in the Autonomous Republic of Crimea: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated March 24, 1995 № 111/95-VR]. (1995, March 24). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

14. Pro osoblyvosti uchasti hromadyan Ukrayiny z chysla deportovanykh z Krymu u vyborakh deputativ mistsevykh Rad v Avtonomniy Respublitsi Krym: Zakon Ukrayiny vid 6 kvitnya 1995 roku № 124/95-VR [On the peculiarities of the participation of Ukrainian citizens from among the deportees from Crimea in the elections of deputies of local councils in the Autonomous Republic of Crimea: Law of Ukraine of April 6, 1995, Vol. 124/95-VR]. (1995, April 6). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*

Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

15. Konstytutsiya Ukrayiny: pryynyata na p'yatiy sesiyyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny 28 chervnya 1996 roku [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. (1996, June 28). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

16. Nesterovych V.F. (2019) Porynattya vyborchoyi systemy ta yiyi osnovni rozuminnya v konstytutsiyonomu pravi [Concept of the electoral system and its basic understanding in constitutional law]. *Public law, 1*, 18-25. [in Ukrainian].

17. Pro vybory deputativ mistsevykh rad ta sil'skykh, selyshchnykh, mis'kykh holiv: Zakon Ukrayiny vid 14 sichnya 1998 roku № 14/98-VR [On the elections of deputies of local councils and village, settlement, city mayors: Law of Ukraine from January 14, 1998 № 14/98-BP]. (1998, January 14). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

18. Pro vybory deputativ Verkhovnoyi Rady Avtonomnoyi Respubliki Krym: Zakon Ukrayiny vid 12 lyutoho 1998 roku № 118/98-VR [On the election of deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea: Law of Ukraine dated February 12, 1998 № 118/98-VR]. (1998, February 12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

19. Pro vybory Prezydenta Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 5 bereznya 1999 roku № 474-XIV [On the election of the President of Ukraine:

Law of Ukraine dated March 5, 1999 № 474-XIV]. (1999, March 5). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

20. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 18 zhovtnya 2001 roku № 2766-III [On the elections of people's deputies of Ukraine: Law of Ukraine dated October 18, 2001 № 2766-III]. (2001, October 18). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

21. Pro osoblyvosti zastosuvannya Zakonu Ukrayiny «Pro vybory Prezydenta Ukrayiny» pry povtornomu holosuvanni 26 hrudnya 2004 roku»: Zakon Ukrayiny vid 8 hrudnya 2004 roku № 2221-IV [On the peculiarities of the application of the Law of Ukraine «On the Election of the President of Ukraine» at the Secondary Election on December 26, 2004»: Law of Ukraine dated December 8, 2004 № 2221-IV]. (2004, December 8). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

22. Rishennya sudovoyi palaty u tsyvil'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 3 hrudnya 2004 roku [Decisions of the Chamber of Civil Cases of the Supreme Court of Ukraine dated December 3, 2004]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0090700-04> [in Ukrainian].

23. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 25 bereznya 2004 roku № 1665-IV [On the elections of people's deputies of Ukraine: Law of Ukraine dated March 25, 2004 № 1665-IV]. (2004, March 25). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna*

Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

24. Pro vybory deputativ Verkhovnoyi Rady Avtonomnoyi Respubliky Krym, mistsevykh rad ta sil's'kykh, selyshchnykh, mis'kykh holiv: Zakon Ukrayiny vid 6 kvitnya 2004 roku № 1667-IV [On the election of deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, local councils and village, settlement, city mayors: Law of Ukraine dated April 6, 2004 № 1667-IV]. (2004, April 6). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

25. Pro derzhavnyy reyestr vybort-siv: Zakon Ukrayiny vid 22 lyutoho 2007 roku № 698-V [On the State Register of Voters: Law of Ukraine dated February 22, 2007 № 698-V]. (2007, February 22). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

26. Pro vybory deputativ Verkhovnoyi Rady Avtonomnoyi Respubliky Krym, mistsevykh rad ta sil's'kykh, selyshchnykh, mis'kykh holiv: Zakon Ukrayiny vid 10 lypnya 2010 roku № 2487-VI [On the election of deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, local councils and village, settlement, city mayors: Law of Ukraine dated July 10, 2010 № 2487-VI]. (2010, July 10) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

27. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 17 lystopada 2011 roku № 4061-VI [On the election of people's deputies of Ukraine: Law of Ukraine dated November 17, 2011 № 4061-VI]. (2011, November 17). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna*

vena Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

28. Pro osoblyvosti zabezpechennya vidkrytosti, prozorosti ta demokratychnosti vyboriv narodnykh deputativ Ukrayiny 28 zhovtnya 2012 roku: Zakon Ukrayiny vid 5 lypnya 2012 roku № 5175-VI [On the Features of Ensuring the Openness, Transparency and Democracy of the Elections of People's Deputies of Ukraine on October 28, 2012: Law of Ukraine dated July 5, 2012 № 5175-VI]. (2012, July 5) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

29. Pro samousunennya Prezydenta Ukrayiny vid vykonannya konstytutsiynykh povnovazhen' ta pryznachennya pozacherhovykh vyboriv

Prezydenta Ukrayiny: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 22 lyutoho 2014 roku № 757-VII [On the removal of the President of Ukraine from the exercise of constitutional powers and the appointment of extraordinary elections of the President of Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated February 22, 2014 № 757-VII]. (2014, February 22). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

30. Pro mistsevi vybory: Zakon Ukrayiny vid 14 lypnya 2015 roku № 595-VIII [On Local Elections: Law of Ukraine dated July 14, 2015 № 595-VIII] (2015, July 14). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].